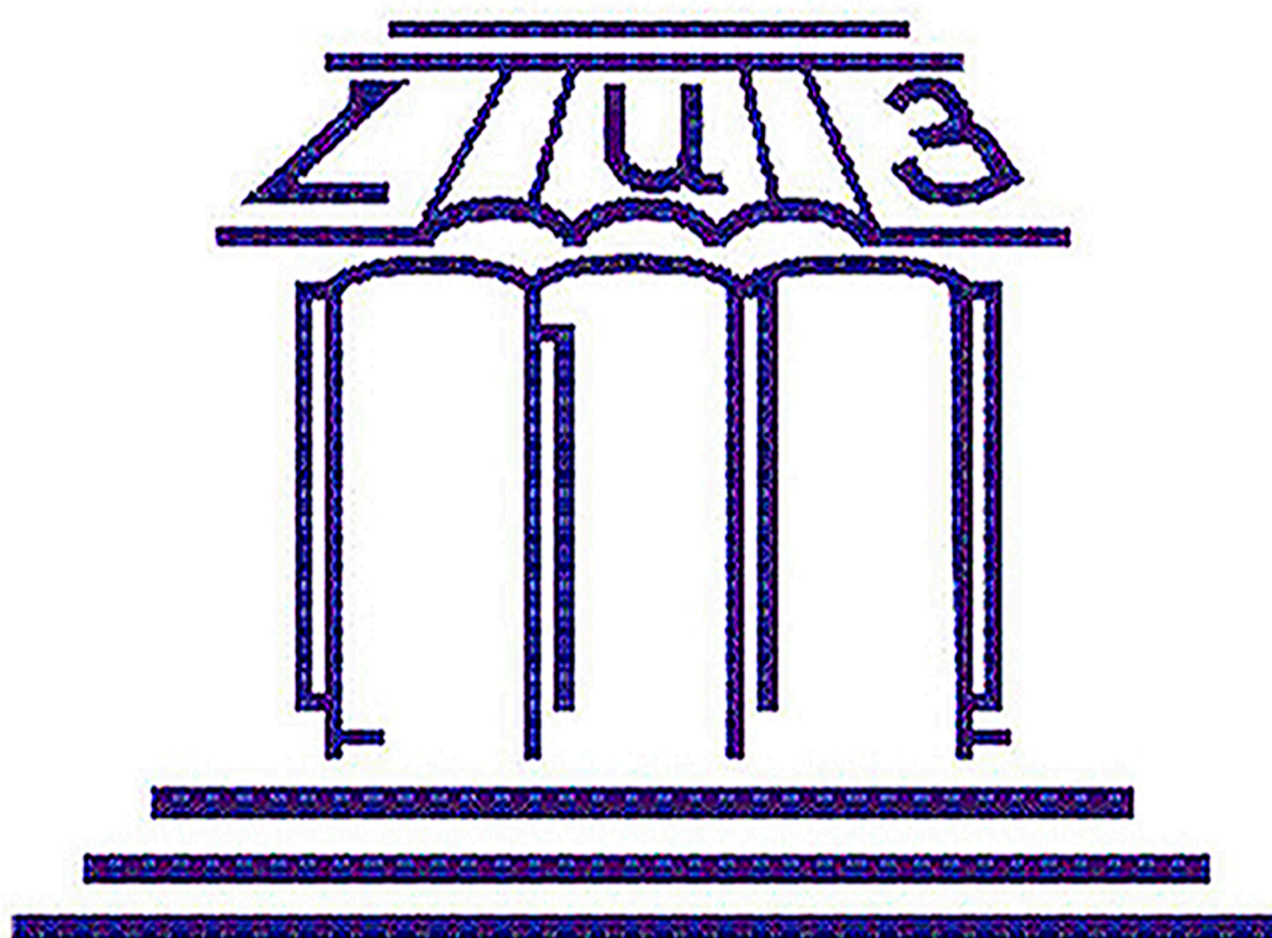

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
նշ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

995-9

Հ. Խ. Ս. Հ.

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹՅԱՆ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԿՈՄԻՍԱՐԻԱՏԻ
ՀԱՆՐԱՍԱՏՁԵԼԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆ, ԳՐԹՈՒՅԿ № 8

ՍԱՆ-ՀԱՄԱՃԱՐԱԿԱԳԻՏԱԿԱՆ ԲԱԺԻ
ՍԱՆ-ԼՈՒՍ ՅԵ/ԲԱԺԻ

ԲԺՇԿՈՒՂԻ ՅԵԼ. ԲԱԼԱՆԹԱՐՅԱՆ

ՄԱՐԴՈՒ ՃԻՃՈՒՆԵՐԸ

— — —

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ ԱՌԺՈՂԿՈՄԱՏԻ

ՅԵՐԵՎԱՆ—1926

Հ. Խ. Ս. Զ.

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹՅԱՆ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԿՈՄԻՍԱՐԻԱՏԻ
ՀԱՆՐԱՄԱՏՋԵԼԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆ, ԳՐԲՈՒՅԿ № 8

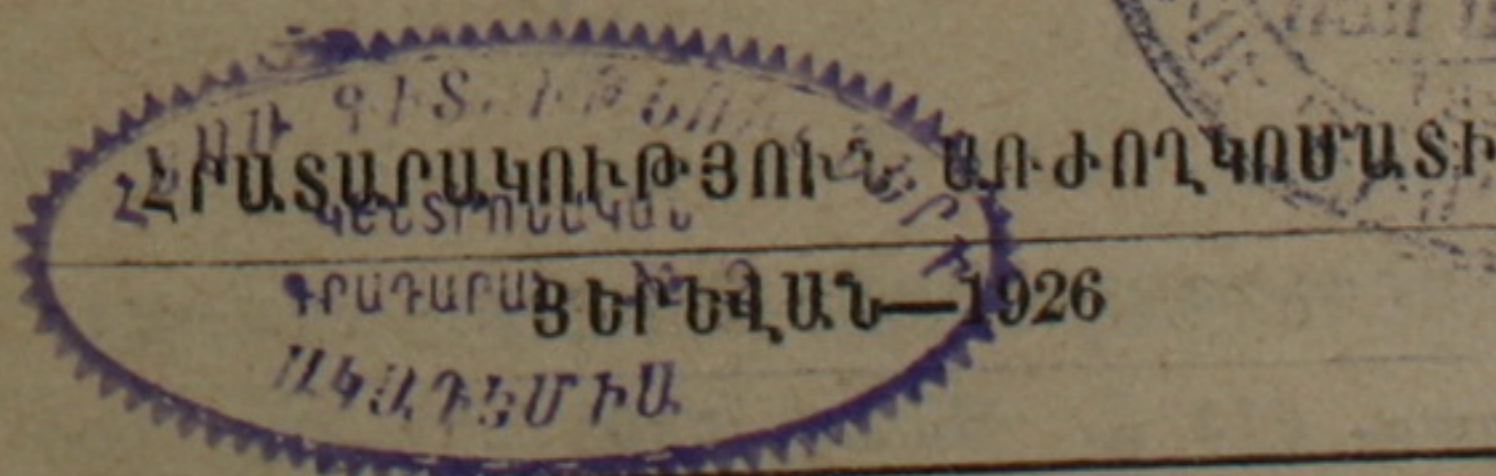
ՍԱՆ-ՀԱՄԱՃԱՐԱԿԱԳԻՏԱԿԱՆ ԲԱԺՆԻ
ՍԱՆ-ԼՈՒՍ ՅԵ/ԲԱԺԻՆ

ԲԺՇԿՈՒՆԻ ՅԵԼ. ԲԱԼԱՆԹԱՐՅԱՆ

616.962

ՄԱՐԴՈՒ ՃԻՃՈՒՆԵՐԸ

A ~~I 4603~~
4607

ՀԱՅՊԵՏՊՈԼԻԴՐԱՋԻ ԱՌԱՋԻՆ ՏՊԱՐԱՆ

Գրառ. 813 բ. Պատվ. 5395—Տիրած 5000

ՄԱՐԴՈՒ ԾԻՃՈՒՆԵՐԸ

ԾԻՃՈՒՆԵՐԻ ՏԱՐԱԾՈՒՄԸ

Սրանից մի քանի տարի առաջ շատ քչերը գիտեցին ճիճուների մասին և շատ քչերն էլին մտածում նրանց մասին. բայց վերջին տասնամյակում շատ բան փոխվեց: Պատերազմի, գաղթի, քաղաքացիական և ազգամիջյան կռիվների շնորհիվ ազգաբնակչությունն աղքատացավ, հիվանդություններն ու սովը լայն ծավալ ստացան, կենցաղի պայմանները վատացան, աշխատանքի պայմանները ծանրացան, մարդիկ դառան ալեկի խոցելի և սկսեցին շատ հեշտություններ վարակվել ամեն տեսակ վարակիչ հիվանդություններով, ի թիվս վոբոց և ճիճուներով:

Հայաստանում ևս շատ տարածված են ճիճվային հիվանդությունները: Տրոպիկական հիվանդությունների Ֆերեանի ինստիտուտում 2000 անձ յենթարկվել են քննություն. դրանցից առողջ են յեղել միայն 101 անձ, մնացածները բոլորն էլ հիվանդ են յեղել ճիճուներով:

Կան տեղեր, վոբոտեղ ազգաբնակչության 100 % էլ հիվանդ է ճիճուներով:

1924 թ. Հայաստանում բժիշկներին դիմել են ճիճուներով հիվանդ 10,487 անձ: Բայց քանիսը կան, վոր չեն դիմել բժիշկներին և չեն ցուցակագրվել:

Ճիճուները մի այնպիսի մեծ չարիք են հասարակության համար, վոր անտես անել նրանց չի կարելի, դրա համար ել այժմ դրանց վրա մեծ ուշադրություն և դարձնվում:

ՎՈՐՏԵՂ ԵՆ ԳՏՆՎՈՒՄ ԾԻՃՈՒՆԵՐԸ

Ճիճուները սովորաբար ապրում են մարդու և այլ կենդանիների աղիքների մեջ. բայց կարող են ապրել և թոքերի մեջ, լյարդի, մկանների, ուղեղի, աչքի, սրտի, յերիկամառնքների, փայծաղի և ուրիշ գործարանների մեջ: Առհասարակ, մարդու մարմնի մեջ չկա տեղ, վորտեղ այս կամ այն ճիճուն չկարողանա բնակություն հաստատել:

Յերևի ձեռանից շատերը տեսած կը լինեն մորթած վոչխարի լյարդի մեջ տերեւանման փոքրիկ ճիճուներին, վորոնք խցկում են լեղու բոլոր ճանապարհները:

Մորթած վոչխարի թոքերի մեջ յերբեմն յերևում են կարմիր-սպիտակավուն ուռուցքներ. շոշափելիս մենք այդ ուռուցքների մեջ նը-

Աստուծոյ եկեղեցիք կոչու հանգուցներ. յեթե ուժեղ
սղմենք, այդ ուղղութիւններէ միջից դուրս կը գան
թերանման ճիւղեր:

Ձեզնից ո՞վ չի տեսել վոչխարի պատուը հի-
ւանդութիւնը. դրա պատճառը վոչխարի ուղե-
ղի մեջ ապրող ճիւղն է:

Ի՞նչու է ՍՆՎՈՒՄ ՃԻՃՈՒՆԵՐԸ

Ճիւղերն ապրում են մարդու կամ կենդա-
նու աղիքներէ մեջ և կերակրվում են միւսույն
սննդատու նյութերով, վորոնցով սնվում է
մարդը կամ ուրիշ կենդանին: Այդ է պատճառը,
վոր ճիւղով հիւանդ մարդը գայլի ախորժակ է
ունենում, շատ է ուտում, բայց կերածն ոգուտ
չի տալիս ուտողին, այլ կլանում է ճիւղն. դրա
համար ել հիւանդը, չընայած շատ ուտելուն,
միշտ ել նիհար է լինում և միշտ ել քաղց է
զգում:

Ճիւղերը միշտ ել չեն բավականանում
աղիքներէ մեջ յեղած նյութերով, այլ յերբեմն
նրանք կպչում են աղիքի պատին և ծծում աղիքի
պատի հյութերը կամ հենց արյունը: Դրա հա-
մար ել նրանք կոչվում են մակաբույծ, այսին-
քն՝ ուրիշի հաշվին ապրող:

ՃԻՃՈՒՆԵՐԻ ՏՎԱԾ ՎՆԱՍՆԵՐԸ

Ճիճուները, վորպէս կենդանիներ, սնվում են և արտադրում են կեղտոտություններ ու թույներ, վորոնք, ծծվելով սննդանյութերի հետ, անցնում են հիվանդի արյանը և տարածվում ամբողջ մարմնով: Ընչտե, թեև այս արտադրություններն իրենց քանակով քիչ են, բայց և այնպէս առաջացնում են գլխացավ, ցընցումներ, գրգռականություն, փորլուծություն, հիվանդը նիհարում է, ուժերը կորցնում, չի ուզում աշխատել և այլն:

Յերբեմն ճիճուները թվով այնքան շատ են լինում, վոր փակում են աղիքների անցքը, կամ պատռում աղիքներն ու անցնում վորովայնի խորշը. յերբեմն մտնում են լյարդի մեջ և փակում լեղու խողովակները, վորից հիվանդը դեղնություն է ստանում:

Ճիճուները, ծծելով հիվանդի արյունը, առաջացնում են հիվանդի արյան պակասություն:

Ճիճուները կծելիս վիրավորում են աղիքների լորնձաթաղանթը և այդպիսով նպաստում են աղիքների մեջ յեղած մանրէներին վարակել աղիքները զանազան հիվանդություններով,

որինակ՝ վորովայնի տիֆով, կանիճով, աղիք-
ների պալարախտով և այլն...

Ճիճուներով հիվանդներն ավելի շատ են
հիվանդանում ուրիշ տկարություններով և
ավելի շատ են մեռնում զանազան հիվանդու-
թյուններից, քան նրանք, վորոնք ճիճուներ
չունեն:

ՃԻՃՈՒՆԵՐԻ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ

Ճիճուները բաժանվում են յերկու խմբի՝
կլոր և տափակ, վորոնք զանազանվում են միմի-
անցից վոչ թե միայն արտաքին տեսքով, այլ և
բաղմացման յեղանակով: Կլոր ճիճուներն ունեն
եզ և արու. արուն բեղմնավորում է եգին, վորը
բեղմնավորվելուց հետո դնում է ձվեր. իսկ տա-
փակ ճիճուները յերկսեռանի յեն, այսինքն՝
միևնույն ճիճուն ունի թե արական և թե իգա-
կան սեռական գործարաններ. նրանց մեջ առան-
ձին—առանձին եզ և արու չկան:

ԻՆՉՊԵՍ ԵՆ ՎԱՐԱԿՎՈՒՄ ՄԱՐԴԻԿ

Ճիճուների ձվերը, վորոնք այնքան փոքր են
վոր հասարակ աչքով չեն տեսնվում, հիվանդի
կեղտոտության հետ ընկնում են հողի մեջ, այն-
տեղից անցնում ջրին կամ կանաչեղենին, այ-
նուհետև ուրիշ կենդանիներին և մարդուն:

Մարդիկ կարող են վարակել և իրենք իրենց .
անմաքրասեր մարդիկ հետույքը քորելուց հե-
տո ձեռքերն առանց լվանալու ուտում են կամ
չթոնքները սրբում և այդպիսով հետույքի
մոտ գտնված ճիճվի ձվերը փոխանցում իրենց
բերանը և նորից վարակվում : Ճիճվի ձվերն
ընկնում են մարդու բերանից նրա ստամոքսը ,
վորտեղ ձվի պատյանը պատռվում և և նրա մի-
ջից դուրս ե գալիս ճիճվի թրթուռը (փոքրիկ
ճիճուն) . անցնելով աղիքների մեջ , թրթուռը
դառնում է ճիճու և սկսում ձու դնելը : Այս ձուն
նորից վարակում է մարդկանց նույն ճանապարհ-
ով :

Կլոր ճիճուների բաղմացման առանձնա-
հատկությունն այն է , վոր պետք է ճիճվի ձուն
անպայման ընկնի մարդու բերանը , այստեղից
ստամոքսը և ապա ճիճու դառնա աղիքում , այլ
կերպ կլոր ճիճուն չի բաղմանում , ախինքն՝
աղիքների մեջ յեղած ձվից անմիջապես ճիճու
չի դուրս գալիս հենց աղիքի մեջ . ձուն պետք է
աղիքից մի կերպ ընկնի մարդու բերանը , հետո
ստամոքսը , աղիքը և այդ վերջինում այսպես
չրջան դործելուց հետո դառնա ճիճու :

Այս տեսակետից կլոր ճիճուներով վարակ-
մանը շատ է նպաստում միևնույն անկողնում մի
քանի հոգու միասին քնելը . հիվանդը քորում է

իր հետույքի անցքը կամ ձեռք ե տալիս իր կեղ-
տոտ սպիտակեղենին և կեղտոտ ձեռքերը քսե-
լով իր մոտ քնածնեքին կարող ե վարակել նր-
բանց ևս :

ՏԱՓԱԿ ԾԻՃՈՒՆԵՐ

Տափակ ճիճուները բաժանվում են յերկու
խմբի. յերիզորդներ և ծծողներ :

Յերիզորդները կամ ժապավենաձև վորդերը
դուրս են գալիս հիվանդի աղիքից ձվերով լիքը
կտորներով, կեղտոտության հետ միասին կամ
առանց նրա :

Ծծողները կոչվում են այդպես նրա համար,
վոր ունեն ծծող գործարաններ, վորոնցով նը-
րանք պինդ կպչում են հիվանդի մարմնի այն
մասին, վորտեղ գտնվում են նրանք, և ծծում
հիվանդի սննդատու նյութերն և այլ հյութերը :

ՏԱՓԱԿ ԾԻՃՈՒՆԵՐԻ ԲԱԶՄԱՑՄԱՆ ԱՌԱՆՁ- ՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆԸ.

Տափակ ճիճուն ունի գլուխ և պարանոց,
վորից զարգանում են նորանոր կտորներ—(ան-
դամիկներ) : Այդ անդամիկներն, ինչպես վերն
ասացինք, ունեն թե արական և թե իգական սե-
ռական գործարաններ, մեկ անդամիկը բեղմնա-
վորում ե մյուսին. բեղմնավորված ձուն անմի-

ջապես ճիճու չի դառնում . այլ նա պետք է ընկնի մի ուրիշ կենդանու մեջ, զարգանա այս կենդանու մի վորևէ գործարանում կամ մսի մեջ . այս կենդանու վարակված հում միսը կամ լավ չեփած գործարանն ուտելուց հետո մարդու աղիքների մեջ փոքրիկ վորդուկը դառնում է ճիճու . այդպիսով կենդանիները դառնում են միջնորդներ : Յուրաքանչյուր տափակ ճիճու ունի իր միջնորդը և իր տերը . միջնորդի մեջ ճիճուն ունենում է ուրիշ ձև և ուրիշ մեծություն : Ճիճվի ձուն միջնորդի աղիքների մեջ չի զարգանում , նա զարգանում է միջնորդի մկանունքների (մսի) կամ ուրիշ գործարանների մեջ :

Ավելի լավ հասկանալի դարձնելու համար բերում ենք մի որինակ . վերցնենք մարդու մեջ ապրող յերիզորդերից տավարի ճիճուն . յեթե մարդու կեղտոտությունների հետ դուրս է յեկել այս ճիճվի ձվերով լիքը կտորը և այդ ձվերից մեկը նորից ընկել է միևնույն մարդու կամ ուրիշ մարդու բերանը , այդ ձուն՝ կուլ տվող մարդու աղիքների մեջ ճիճու չի դառնա , ինչպես դառնում է կլոր ճիճվի ձուն . տափակ ճիճվի կուլ տված ձուն առանց փոփոխության դուրս կը գնա այդ մարդու աղիքների միջից :

Իայց յեթե այդ ձուն կուլ տան յեղը կամ կովը , այն ժամանակ ձվի պատյանը կլուծվի

կովի կամ յեզի ստամոքսում և ձվից աղիքի մեջ
դուրս կ'գա փոքրիկ վորդուկ. այդ վորդուկը
ծակում է աղիքի պատը, մտնում արյան մեջ և
անցնում կենդանու մկանունքներին ու կանգ
առնում այդտեղ:

Մսի մեջ վորդուկը փաթաթվում է պա-
տյանով, վորի մեջ հեղուկ է լցվում. այս վեր-
ջինը պաշտպանում է վորդուկին, թե իր պատ-
յանի և թե շրջապատի ճնշումներից: Այստեղ
պատյանի մեջ զարգանում է վորդուկի գլուխը:
Հասարակ աչքով տեսնել հեղուկով լցված և
ճիճվի գլուխը պարունակող բշտիկը չի կարելի:

Յեթե այդպիսի հիվանդ կենդանուն մոք-
թեն և ուտեն նրա վարակված հում միսը, հեշ-
տությամբ կը վարակվեն այդ միս ուտողները,
յեթե լավ չեփեն միսը կամ լավ չտապա-
կեն, իսկ յեթե լավ չեփեն ու տապակեն, այն-
ժամանակ այդ բշտիկն ու նրա միջի ճիճվի
գլուխը կը վռչնչանան ու մարդուն վոչ մի վնաս
չեն հասցնի:

Բայց կան մարդիկ, վորոնք շատ վատ սո-
վորություն ունեն, ուտում են հում կամ լավ
չեփած ու չտապակած միս. իհարկե և
կուլ են տալիս մսի մեջ յեղած ճիճվի գլուխը,
վորը ստամոքսի մեջ ազատվում է իր պատյա-

Նից և անցնում ուտողի աղիքներին. այստեղ
ճիճվի գլուխն իր սուր կարթերով կամ ծծան-
ներով կաշում է աղիքի պատին և սկսում դար-
գանալ ու տալ կտորներ, վորոնք հաս-հաս
դարգանալով մնում են միմիանց կպած և նա-
յած ճիճվի տեսակին, կարող են այնքան շատա-
նալ, վոր ճիճուն մի քանի արշին յերկարու-
թյուն կարող է ունենալ:

Այսպես ուրեմն մենք տեսանք, վոր
կլոր ճիճուներով մարդ կարող է վարակվել ի-
րենից կամ մի ուրիշից, իսկ տափակ ճիճուներ-
ով մարդ կարող է վարակվել այն ժամանակ,
յերբ այդ ճիճվի ձուն անցնի ուրիշ կենդանու
մեջ և մարդն ուտի այդ տեսակ կենդանու
հում միսը:

Այժմ տեսնենք թե Հայաստանում ինչ-
պիսի ճիճուներ են տարածված և ինչ նշանա-
կություն ունեն նրանք:

Կղձմարտի 1. ծախր

1. ԿԼՈՐ ՃԻՃՈՒՆԵՐ

Ա. ՄԱՐԴՈՒ ԱՍԿԱՐԻԴԸ (ԴԱՆԴՈՒՌԻ
ՃԻՃՈՒ) (Նկար 1.)

Մարդու ասկարիդը նման է սովորական
փորդին, կլոր է, սպիտակ կամ բաց կարմրա-
փուն գույնի, յերկարությամբ մեկ քառորդ
արջինից մի քիչ ավել: Կա եզն ու արուն: Եզն
ավելի յերկար է քան արուն: Համարյա բո-
լոր կլոր ճիճուների արուն տարբերվում է
եզից արտաքուստ նրանով, վոր արվի պոչը
կեռ է ու վոլորված, իսկ եզինը ուղիղ.
այս նրա համար է, վոր սեռական հա-
րաբերության ժամանակ արուն հնարավորու-
թյուն ունենա փաթաթվել եզին և ամուր պա-
հել նրան:

Եզը բեղմնավորվելուց հետո դնում է ձը-
վեր. ամեն մի ասկարիդ կարող է որական մին-
չեվ 200.000 ձու դնել, վորոնք դուրս են գալիս
մարդու կեղտոտության հետ միասին. մի վո-
րոչ ժամանակ, մոտավորապես 2-4 շաբաթ, անց-
նելուց հետո ձվի մեջ զարգանում է ճիճվի վոր-
դուկը և միայն այդ ժամանակ ձվերը դառ-
նում են վարակիչ: Այսպիսի զարգացած ձուն
կուլ տալուց հետո նրա պատյանը պատռվում
է, վորդուկն ազատվում: Սա անմիջապես

դարգացած ճիճու չի դառնում, այլ ծակելով մարդու աղիքը, անցնում է արյան: Այստեղից նա արյան հետ անցնում է թոքերը, թոքերից ել բերանը: Բերանից նա նորից անցնում է ստամոքսը և ապա աղիքները, այստեղ նա հաստատվում է, մեծանում ու սկսում նորից ճուղնել:

Ահա թե վորքան մեծ շրջան է կատարում ճուռն և նրանից դուրս յեկող վորդուկը մինչև հասած ճիճու դառնալը:

ԻՆՉ ՆՇԱՆՆԵՐ ՈՒՆԻ ՃԻՃՎՈՎ ՀԻՎԱՆԴԸ

Հիվանդի սիրտը տրորում է, խառնում, յերբեմն փախում է, փորը ցավում է, ատամները կրճտացնում քնած ժամանակը. հիվանդի մաշկը յերբեմն մոլոքոր կոչվող հիվանդության պես քոր է գալիս և դուրս տալիս. գլխացավ է լինում. հիվանդի ախորժակը լավ է, շատ է ուտում, բայց միշտ նիհար է լինում, կերածը լավ չի մարսում, մերթ լուծ է ունենում, մերթ փորկապություն:

Ճիճուն, յերբեմն ծակելով աղիքները, դուրս է գալիս և մտնում հիվանդի ուրիշ գործարանները և վնասում նրանց: Թոքերի միջոցով անցնելիս ճիճվի փոքր վորդը կարող է կանգ առնել

թոքերի մեջ, մանավանդ, յերբ նրանք շատ են,
և առաջացնել թոքերի թարախային բորբոքում:

Վերը նշած հիվանդագին յերևույթների
պատճառը կարող են լինել աղիքների մեջ գլտ-
նըվող վոչ միայն կենդանի ճիճուները, այլ և
գանազան դեղեր ընդունելուց հետո սատկած,
բայց աղիքից դեռ դուրս չեկած ճիճուները.
դրա պատճառն այն է, վոր սատկած ասկարի-
դի մարմնի մեջ յեղած թուլյնն աղիքների հյու-
թի ազդեցության ներքո դուրս է գալիս ճիճվի
միջից և լցվում աղիքի մեջ ու սննդամբուլ նյու-
թերի հետ ծծվում արյան մեջ, վորից և հի-
վանդը թունավորվում է: Ուստի անհրաժեշտ
է, ճիճվին դեղով ապանելուց հետո անպայման
ընդունել լուծողական, վոր սատկած ճիճուն
դուրս գա աղիքից և չը թունավորի իր տի-
րոջը:

Բ. ՇԱՆ ԱՍԿԱՐԻԴ

Սա նման է մարդու ասկարիդին, բայց
փոքր է. մարդն էլ կարող է ունենալ, յեթե կուլ
տա ասկարիդի ձվերը:

Շան ասկարիդի ձուն կարող է կեղտոտու-
թյան հետ կպած լինել շան մազին և շանը
ձեռք տալուց հետո անվաճեռքերը բերանը

տանելիս, կարելի չե տանել բերանը և ձեռքին կպած ձուն ու այդպիսով վարակվել:

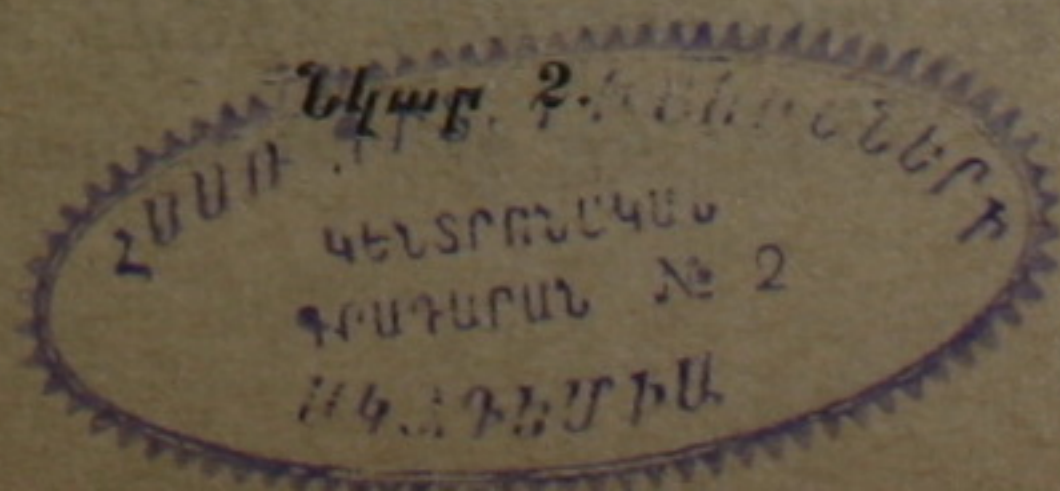
Գ. ԿԱՏՎԻ ԱՍԿԱՐԻԴ.

Սա նման է շան ասկարիդին, բայց ավելի բարակ է. դրանով մարդ նույնպես կարող է վարակվել, ինչպես և մարդու կամ շան ասկարիդով:

Թե շան և թե կատվի ասկարիդի տված հիվանդագին յերևույթները նման են մարդու ասկարիդի տված նշաններին:

2. ՄԱԶԱԳԼՈՒԽ (Նկար 2.)

Այս ճիճուն ունի 4-5 սանտիմետր յերկարություն, նրա մարմնի հետևի մասը հաստ է,

իսկ առաջի մասը բարակ, այնպես վոր, գլխի
ծայրը նման է մազի, դրա համար ել կոչվում
է մազագլուխ. այս ճիծվի հատկութիւնը կա-
յանում է նրանում, վոր բնակվում է մարդու
աղիքների մեջ և կպչում աղիքի պատին շատ
ամուր: Ծիծուն իր բարակ ծայրով ծակում է
աղիքի լորձնաթաղանթը, մի վորոշ տեղ անց-
նում է լորձնաթաղանթի միջով և նորից դուրս
ցցվում աղիքի անցքի մեջ, այնպես վոր ճիծուն
աղիքի լորձնաթաղանթի վրա շուլալի պես կար
է տալիս. շնորհիվ այս հատկութեան ճիծուն
ամուր կպչում է աղիքի լորձնաթաղանթին և
շատ դժվար է նրան հեռացնելն աղիքի միջից:

Մազագլուխ ճիծուն ծծում է մարդու վոր
միայն սննդարար հյութերը, այլ և արյունը,
այդ պատճառով և առաջացնում է արյան պո-
կասութիւն:

Հայաստանում ևս շատ են տարածված այդ
ճիծուները և շատ քիչ մարդ կա, վոր չունենա
2-3 մազագլուխ:

Այս ճիծվի մյուս հատկութիւնն էլ այն է,
վոր նրա ձվերից առանց հասնելու դուրս են գա-
լիս ճիծուները. բավական է, վոր այս կամ այն
կերպ մարդ կուլ տա այդ ճիծվի ճուն և նրա ա-
ղիքներում ճիծու կը գոյանա. ասկարիդի ձվե-

րի նման ժամանակ չի պահանջում հասնելու համար, ասկարիդի վորդերի նման (փոքրիկ վորդի) չի պահանջում արյան մեջ ընկնել ու հետո կրկին անգամ անցնել ստամոքսն ու ապա դառնալ ճիճու, այլ կուլ տալուց հետո անմիջապէս ձուռն աղիքի մեջ դառնում և ճիճու:

Զվի կուլ սալու ուրից մեկ ամիս անց, աղիքի մեջ դոյանում և հասունացած ճիճու և մարդու կեղտառութեան մեջ կարելի չէ գտնել նրա ձվերը:

3. ՊԻՏՈՒԿ (острица) (Նկար 3.)

Սա շատ փոքրիկ և ասեղի պէս բարակ վորդ է, մատի լայնութեան կիսին համասար, և մեծ մասամբ յերեխաների աղիքների մեջ է լինում: Վորդի ձվերը դուրս գալու ժամանակ արդեն պարունակում են իրենց մեջ փոքրիկ վորդուկները, վորոնք կուլ տալուց հետո շատ շուտ սկսում են դարգանալ և ապրել աղիքների մեջ:

Այս ճիճուներն իրենց ձվերը չեն դնում աղիքների մեջ, այլ դուրս են գալիս գիշերը հետույքի անցքից և ձուռն դնում նրա շուրջը մաշկի վրա: Իսկ այս հանդամանքը պատճառ և դառնում հետույքի անցքի մոտի քոր գալուն,

վորակիսի քորն առավելապէս ուժեղ և մանր յե-
րեխաների մօտ :

Հետույքի անցքի մօտի քորը յերկու վնաս
և տալիս, մեկ՝ քորից մաշկը դրդովում և և

Նկար 3. (Պիտուկ)

ճանդոված քներ տալիս, իսկ յերկրորդն այն է, վոր յերեխաները քորելուց հետո ճիճվի ձվերով կեղտոտված ձեռքերը տանում են բերանը կամ քսում շրթունքներին և կուլ տալիս ձվերը: Վորովհետև այդ ձվերն արդեն պատրաստի վորդուկներ են պարունակում իրենց մեջ, ուստի նրանք աղիքների մեջ նորից անմիջապես ճիճույեն դառնում և այսպես անվերջ. այդ է պատճառը, վոր պիտուկ կոչվող ճիճուները լինում են հսկայական քանակությամբ:

Հասակավորները վարակվում են նույն ձևով: Պիտուկի ձուն պետք է անպատճառ կուլ տալ, ձուն պետք է անցնի ստամոքսով, վոր հետո դառնա ճիճու, հսկառակ դեպքում վորդ էի գոյանա:

ՊԻՏՈՒԿԻ ՏՎԱԾ ՎՆԱՍՆԵՐԸ

Ինչպես ասացինք, վորդն առաջացնում է հետույքի անցքի մոտ քոր. բայց այդ հերիք չէ:

Այդ վորդը յերբեմն անցնում է կույր աղիքի մոտ գտնվող վորդածև յելուստը և բորբոքում առաջացնում:

4. ԿԼՈՐ ՄԱԶ ԶԻՃՈՒ (Трихостронтиус)

Սա կլոր վորդ է միևնույն յերկարության, ինչ պիտուկը, միայն ավելի բարակ է. նա մա-

զի հաստություն ունի, այդ պատճառով եւ կոչ-
վում ե կլորմազ:

Այս ճիճուն ապրում ե մարդու բարակ ա-
ղիքների մեջ ե խիստ տարածված ե:

Հայաստանում նույնպէս շատ ե տարած-
ված. հետազոտությունները ցույց են տվել,
վոր յուրաքանչյուր 4 մարդուց մեկը վարակ-
ված ե այդ վորդով:

ԻՆՉՊԵՍ ԵՆ ՎԱՐԱԿՎՈՒՄ ԴՐԱՆՈՎ

Վերջին հետազոտությունները պարզեցին,
վոր բոլոր վոչխարները վարակված են այս ճի-
ճով. վորդի ձվերը վոչխարի կթելու ժամա-
նակ կեղտոտության հետ ընկնում են կաթի մեջ
ե վարակում հում կաթ խմողին, կամ կթողի
ձեռքերի վրա յեն ընկնում ու հետո վարակում
յերբ վոչխար կթողն անլվա կեղտոտ ձեռքերի
տանում ե բերանը:

ԿԼՈՐՄԱԶԻ ՏՎԱԾ ՎՆԱՍԸ

Ծիճուն սնվում ե հիվանդի արյունով, ուս-
տի ե առաջացնում ե ուժեղ արյունապակասու-
թյուն:

5. ՏՐԻԽԻՆԱ (ՁԱԳԱՐ)

Սա կըրոր ու ամենափոքր ճիճուն է :

Այս ճիճուն գտնվում է մարդու, խոզի, առնետների և շան աղիքների մեջ, բայց շատ կարճ ժամանակով է մնում աղիքների մեջ :

Եգ ճիճուն բեղմնավորվելուց հետո, վոչ թե ձու յե դնում, ինչպես մյուս վորդերը, այլ ծնում է փոքրիկ վորդուկներ հենց աղիքի պատի մեջ. ծնելուց հետո մայր ճիճուն մեռնում է, իսկ ձագուկներն անցնում են արյանն ու նրա հետ մտնում են հիվանդ կենդանու մկանունքների մեջ, մսերի մեջ և փաթաթվում պատյանով :

Հիվանդ կենդանու մսի մեջ մանր ճիճուները կարող են յերկար ժամանակ մնալ պատյանի մեջ փաթաթված :

Մի ուրիշ առողջ կենդանի, որինակ մարդն, ուտում է հիվանդոտ խոզի լավ չեփած միսը և կուլ տալիս այդ վորդուկներին. ստամոքսի մեջ պատյանը լուծվում է և վորդուկները դուրս են գալիս տեղից ու անցնում աղիքներին, վորտեղ մի յերկու որից հետո մեծանում են. այդտեղ արուները բեղմնավորում են եգերին ու նորից սկսում վորդի կյանքը, այսինքն տալիս

են նոր վորդուկներ, վորոնք հետո անցնում են
մկանունքերի մեջ

ՃԻՃՎԻ ՏՎԱԾ ՎՆԱՍՆԵՐԸ

Տրիխինան (ձագարը) շատ վտանգավոր ճի-
ճուկ է. յերբ ընկնում է մարդու աղիքների մեջ,
հիվանդն ունենում է սրտախառնում, փսիում,
լուծ, ուժեղ ցավեր (աղիքի պատի ծակելու
պատճառով). յերբեմն լուծն այնքան սաստիկ
է լինում, վոր հիշեցնում է խոլերան: Հիվանդի
աղիքի պատի ծակելու պատճառով արյան մեջ
են անցնում աղիքների մեջ գանվող կեղտոտու-
թյան թույները, վորից հիվանդն ունենում
է գլխացավ, բարձր տաքություն, տենդ,
անքնություն, մինչև անգամ կորցնում է գի-
տակցությունը այսինքն՝ այնպիսի նշաններ,
վորոնք լինում են վորովայնի տիֆի դեպ-
քում: Իսկ յերբ ճիճվի ձագուկներն (փոքրիկ
վորդերը) անցնում են հիվանդի մկանունքներին
այն ժամանակ առաջացնում են ցավեր ինչպես
լինում են ումատիղմ (խոնավացավ) հիվան-
դության դեպքում: Յեթե մկանունքներին ան-
ցած վորդուկների թիվը քիչ է, այն ժամանակ
նշաններն եւ թեթե են լինում, իսկ յեթե շատ են
այն ժամանակ վարակված մկանունքներն ուռ-
չում են և խիստ ցավում:

Սրանք շատ վտանգավոր ճիճուներ են, վորովհետև մարդու մարմնից հեռացնել չի կարելի, ուստի պետք է շատ դժուր լինել:

6. ԱՆԿԻԼՈՍՏՈՄԱ (ԿՅՔԵՐԱՆ ՃԻՃՈՒ)

Սա կլոր ճիճու չէ, յերկարությամբ հավասար է մատի լայնությանը. ունի պինդ և սուր ատամներով բերան. ճիճուն իր ատամներով ծակում է աղիքի պատը, թունավորում հիվանդի արյունը և միևնույն ժամանակ ծծում այդ արյունը:

Ինչպե՞ս են վարակվում այս ֆինվով. ճիճվի ձվերն հիվանդի կեղտոտության հետ ընկնում են ջրի կամ հողի մեջ, վորտեղ և դուրս են գալիս ձագուկները. այսպես վարակված հում ջուր խմողը վարակվում է ճիճվի ձագուկներով, փոքրիկ վորդերով, վորոնք աղիքների մեջ դառնում են հասուն ճիճու:

Անկիրոստոմայի ձագուկը կարող է անցնել և հողի միջից վոտաբորիկ ման յեկողի մաշկի մեջ. մաշկից ձագուկն անցնում է արյանն ու հետո թոքերի միջով անցնում է բերանը (ինչպես ասկարիդը), վորտեղից նա անցնում է վարակվածի ստամոքսն ու աղիքները և դառնում հասուն ճիճու:

Անկիլոստոմայի տված վնասները. ճիճուէն,
սուր ատամներով ծակելով աղիքի լորձնաթա-
ղանթը և ամուր կպչելով աղիքի պատին, սկը-
սում է ծծել հիվանդի արյունը, և ծծում է այն-
քան ուժեղ, վոր հիվանդը սաստիկ արյունա-
պակաս է լինում. բացի այդ ճիճուէն թունավո-
րում է հիվանդի կազմվածքն իր արտադրած
թույնով:

II. ՏԱՓԱԿ ՃԻՃՈՒՆԵՐ

Մենք արդեն վերն ասացինք, վոր տափակ
ճիճուները բաժանվում են 2 կարգի՝ յերիզոր-
դեր և ծծողներ:

Յերիզորդն ունի գլուխ և պարանոց, վո-
րից և առաջանում են կտորները, ճիճվի անդա-
միկները, վորոնք հասունանալով մեկը մյու-
սին բեղմնավորում են և տալիս են ձվեր:

Այստեղ ավելորդ է մատնանշել այն հան-
դամանքի վրա, վոր ճիճուէն հիվանդի աղիքների
մեջ սնվում է վոչ թե գլխով, այլ անդամիկների
մարմնի ամբողջ մակերևույթով. բնու-
թյունը տվել է ճիճվին այնպիսի ընդու-
նակություն, վոր նա ապրելու համար
սնվում է իր անդամիկների ամբողջ մակերե-
ւույթով. գլուխն ունի կարթեր և ծծան-

Նկար 4. (խոզի տափակ ճիճու)

ներ աղիքի պատին ամուր կաշեյու համար. պա-
րանոցից դարգանում են փոքրիկ անդամիկները,
փորոնք իրենց մարմնի մակերևույթով անվում
են աղիքների հյուսթով, հաստանում են, բեղմ-
նավորում մեկը մյուսին և ձու տալիս, իսկ ինչ-
պես է ձուն ճիճու դառնում, մենք արդեն գի-
տենք վերը գրածից:

Այժմ անցնենք այն հարցին թե քանի տեսակ
յերիզորդ կա. մեզ հայտնի յեն վեց տեսակ յե-
րիզորդեր, վորոնց նկարագրությանը և անց-
նում ենք մենք:

1. Տավարի յերիզորդ, վորի յերկարու-
թյունը 6—15 արչին է և վորի միջնորդը կովն
է կամ յեզը. Հայաստանի տրոպիկական ինստի-
տուտում կար մի հիվանդ, վորն ուներ 15 հատ
ճիճու. բոլորի ընդհանուր յերկարությունը
մոտ 150 արչին էր:

2. Խոզի յերիզորդ (նկար 4.), վորը նման
է տավարի յերիզորդին, բայց կարճ է նրանից և
ունի 3—6 արչին յերկարություն. սրա միջնոր-
դը խոզն է:

3. Դդմանման յերիզորդ, վորի անդամիկ-
ները շատ նման են դդմի կորիզին, ապրում է
շան, կատվի և մարդու աղիքների մեջ. նրա
յերկարությունը 20—25 տանտիմետր է (մոտ
 $\frac{3}{2}$ արչին):

Այս ճիճվի միջնորդն է . . . ի՞նչ էք կարծում
 ո՞վ . . . Լուսն :

ԻՆՉՊԵՍ ԵՆ ՎԱՐԱԿՎՈՒՄ ԱՅՍ ՃԻՃՎՈՎ :

Ճիճվի կտորները դուրս են գալիս շան ,
 կատվի և մարդու աղիքներից կեղտոտության ,
 հետ և քայքայվելիս թափում հողի մեջ ձվիկ-
 ները . լուսն ուտում է այդ ձվիկները և նրա մեջ
 զարգանում է փոքրիկ վորդուկը , ինչպես կովի
 և խոզի մեջ :

Շուներ , կատուն ուտում են այդ լվին ու վա-
 րակվում . լուսն հալչում է շան կամ կատվի ստա-
 մոքսում , իսկ լվի մարմնի մեջ յեղած ճիճվի
 յերկրորդ փուլը (փոքրիկ վորդուկը) զարգա-
 նում է շան կամ կատվի աղիքների մեջ և դառ-
 նում հասուն ճիճու :

Մարդը նույնպես կարող է վարակվել լվից ,
 յեթե այս կամ այն կերպ վարակված լուսն ընկնի
 ուտելիքի և խմելիքի մեջ և անցնի մարդու
 ստամոքսը նշան յյութերի հետ :

4. Թզուկ յերիզորդ . սա տափակ և շատ
 փոքրիկ ճիճու յե , յերկարությունը մատի լայ-
 նության . գտնվում է մարդու աղիքների մեջ .
 սա վոչ մի ուրիշ միջնորդի կարիք չունի :

Իիշպե՞ս եմ վարակվում. ճիճվի ձուռն՝ կուլ
գնալուց հետո կանգ ե առնում աղիքների թավե-
րի մեջ և հենց դրանց մեջ կատարում ե իր յեր-
կրորդ փուլը, այսինքն՝ փոքրիկ վորդուկը դո-
յանում ե հենց աղիքների թավերի մեջ. հենց
վոր դարդանում ե, պատռում ե աղիքի թավը և
ընկնում աղիքի մեջ ու մեծանալով դառնում իս-
կական ճիճու, վորը գլխի կարթերով կպչում ե
աղիքի պատին և սկսում տալ կտորներ. այս
վերջինները հասունանում են ու նորից տալիս
ձվեր, վորոնք նորից կարող են մտնել աղիքների
թավերի մեջ և դոյացնել նորանոր ճիճուներ.
այնպես վոր 2 շաբաթվա ընթացքում մեկ ձվից
կարող են առաջանալ հարյուրավոր և հազարա-
վոր թզուկ յերիզորդներ:

Թզուկ յերիզորդով առանձնապես վարակ-
վում են յերեխաները. այս ճիճվով հիվանդ յե-
րեխաները լինում են քմահաճ, ներվային,
ծուլ, վատ են սովորում, ունենում են արյան
պակասություն, յերբեմն հիվանդ յերեխան
ունենում ե ցնցումներ. իսկ յերբ թզուկ յերի-
զորդները շատ են լինում, այն ժամանակ հի-
վանդն այնպես ե թուլանում և քայքայվում,
վոր նույնիսկ կարող ե և մեռնել:

5. Եխինոկոկկ. սա իր մեծությամբ պիտուկի չափ է. ժապավենաձև ճիճուն ունենում է 3—4 անդամիկ, վորոնցից վերջինը լըցված է լինում ձվերով. այս ճիճուն ապրում է միայն շան աղիքների մեջ և խիստ տարածված է, մանավանդ անասնապահների մեջ: Այս ճիճվի միջնորդը մարդն է և ուրիշ կենդանիները:

Ինչպե՞ս են վարակվում. ճիճվի ձվերը դուրս են գալիս շան աղիքներից կեղտոտության հետ միասին և ընկնում խոտի ու կանաչեղենի վրա. կենդանիներն ուտում են կեղտոտված խոտը, իսկ մարդիկ կեղտոտված կանաչեղենն ու վարակվում:

Եխինոկոկկի ձուն ստամոքսից անցնում է աղիքներին իսկ այստեղից ել արյանը և, շրջագայելով արյան հետ կանգ է առնում վարակված կենդանու, ինչպես և մարդու, մի վորևե գործարանում, սովորաբար լյարդի կամ թոքերի մեջ. Եխինոկոկկի ձուն կանգ առած գործարանի մեջ սկսում է զարգանալ և այդտեղ կատարվում է ճիճվի յերկրորդ փուլը. այսինքն գոյանում է ճիճվի գլուխն իրեն կարթերով. ճիճվի գլուխը շրջապատվում է պատյանով, գոյանում է պարկ, մեջը լի հեղուկով, այդ պարկի

մեջ կան մանր պարկիկներ, վորոնք լցվում են եխինոկոկկի հարյուրավոր ու հազարավոր գլխիկներով:

Մարդը կարող է վարակվել շանը համարուելուց և շանը ձեռք տալուց հետո անլվա ձեռքերով կերակուր ուտելուց կամ կեղտոտված ձեռքերը շրթունքներին քսելուց:

Յեթե այդ պարկով հիվանդ գործարանը, փոխանակ վոչնչացնելու, տանք շանն ուտելու, շան աղիքների մեջ կուլ տված ճիճվի գլխիկներից կդոյանան ճիճուկներ, եխինոկոկկներ, վորոնք ձու դնելով կրվարակեն նորանոր մարդիկ և կենդանիներ:

Չպետք է մոռանալ, վոր ճիճվի յերկրորդ փուլի պարկը հանդերձ իր բշտիկներով ու ճիճվի գլխիկներով վոչ մի կենդանու համար վտանգավոր չէ, բացի շնից, ուստի բոլորովին անթույլատրելի յե կերակրել շներին մի վորեւ մորթած կենդանու գործարանով, վորը պարունակում է իր մեջ եխինոկոկկի բշտիկներով լի պարկը, որինակ՝ թոքերով, լյարդով և այլն: Շան աղիքների մեջ կդոյանա ճիճուկ, վորը կարող է վարակել մարդկանց և կենդանիներին:

Ընթերցողներից շատերը տեսած կը լինեն մորթած վոչխարի կամ տավարի թոքերի և

լյարդի մեջ զանազան մեծության պարկեր հեղուկով լցված. դրանք հենց եխինոկոկկի յերկրորդ փուլի պարկերն են, վորոնք լի յեն ճիճվի գլխներով. այդ տեսակ գործարանը վոչ թե միայն մարդը չպետք է ուտի, այլ և չի կարելի տալ շանը:

Եխինոկոկկի տված վնասները. հիվանդի փորը ցավում է, դեղնախտ է ստանում, փորի մեջ ջուր է հավաքվում, լյարդն ուռչում է, ուռչում է և փորը. հիվանդի փորը հաճախ լուծում է, հիվանդը նիհարում և մեռնում է ուժասպառությունից. բժշկելու համար պետք է հիվանդին ոպերացիա անել՝ հեռացնել եխինոկոկկի գլխներով լի պարկը, վոր հիվանդը փրկվի:

6. Ուղեղի յերիզորդ. այս ճիճուն հասուն վիճակում ապրում է շան բարակ աղիքների մեջ և յերկարությունը $\frac{3}{4}$ արշին է. ձվերը շան կեղտոտության հետ դուրս են գալիս և պատահամբ ընկնում ուտելիքի և խմելիքի մեջ ու վարակում մարդուն և կենդանիներին:

Ի՞նչ է կատարվում վարակվելուց հետո. կուլ տված ձվից բարակ աղիքի մեջ դուրս է գալիս փոքրիկ վորդուկ, վորը ծակում է աղիքի պատն և ընկնում արյան մեջ: Արյան

հետ անցնում ե մարդու կամ վոչխարի ուղեղը :
Այստեղ առաջացնում ե մի բշտիկ աղավնու
կամ հավի ձվի մեծության, վորը լցվում ե
բազմաթիվ գլխներով : Յեթե այդ տեսակ
ուղեղը տան շանն ուտելու, շան բարակ աղիք-
ների մեջ կը գոյանա իսկական ճիճուկ :

Ճիճվի տված վնասները. ճիճվի վորդու-
կի բշտիկը վոչխարի գլխի ուղեղի մեջ ա-
ռաջացնում ե վոչխարի «պտույտ» կոչվող հի-
վանդությունը. իսկ յերբ մարդու ուղեղի մեջ
ե, հիվանդի վրա առաջ են գալիս այն տեսակ
նշաններ, վորոնք սովորաբար առաջ են գալիս
ուղեղի մեջ գոյացած մի վորևե ուռուցքից, —
նայած թե ուղեղի վոր մասն ե վնասված,
այսինքն՝ ուղեղի վոր մասումն ե դտնվում
ճիճվի գլխներով լի պարկը :

Հիվանդ մարդը մեծ մասամբ հաճախ
ուշաթափվում ե, փախում ե, առաջ են գալիս
ուժեղ գլխացավ, ցնցումներ և անդամալուծու-
թյուն :

ԾՄՈՂ ՃԻՃՈՒՆԵՐ

Այս ճիճուկները նույնպես տափակ վորդերին
են պատկանում և կոչվում են ծծող, վորովհետե
ունեն ծծող գործարան. այդ ճիճուկներն իրենց
ծծիչով կպչում են այն գործարանին, վորի

մեջ դանվում են և ծծում են հիվանդ մարդու
կամ կենդանու արյունը կամ հյուսթերը:

Ծծող ճիճուներն ունեն միջնորդ . . .

Ինչպե՞ս են վարակվում ծծող ֆինուսե-
րով. — ճիճվի ձվերը կենդանիների աղիքնե-
րից դուրս են գալիս կեղտոտության հետ և
ընկնում լճակի կամ առուների մեջ:

Ջրի մեջ ընկած ձվից դուրս և գա-
լիս փոքրիկ վորդուկ, այս վերջինը մըտ-
նում է խխունջի մեջ, վորը և ծծողների
միջնորդն է. խխունջի մարմնի մեջ ժա-
մանակի ընթացքում նրանք մի փոքր մեծանում
են և փոփոխվում: Շուտով այդ վոչ հասուն
վորդուկները դուրս են գալիս խխունջի միջից
և ընկնում ջրի մեջ. մի վորեւե կենդանի խմում
է այդ վարկված ջուրը և վարակվում ճիճվի
վորդուկներով, վորոնք աղիքներից անցնում
են արյանը, կանգ են առնում լյարդի մեջ լեղու
խողովակիկներում և հասուն ճիճու դառնում:
Լեղու խողովակիկների մեջ ձու յեն դնում.
ձվերը լեղու հետ լեղվառար խողովակներով
անցնում են աղիքները: Մի վորոչ ժամանակից
հետո ճիճվի ձվերը դուրս են գալիս հիվանդ կեն-
դանու աղիքներից ընկնում ջրի մեջ ու դարձյալ
վարակում ուրիշ կենդանիների և անպատճառ

խիսունջից հետո: Մարդիկ փարակվում են
 ճիճվի ձվերով կեղտոտված ջուր խմելուց կամ
 կեղտոտված բանջարեղեն ուտելուց:

Ծծող ճիճուներից Հայաստանում կան.

Նկար 5.

1. Լյարդի ծծող նիհու. (նկար 5) այս
 ճիճուն ^{B!} վերջով յերկարության ե. ապ-

բուժման և վոչխարի, այծի, կովի յերբեմն և մարդու լյարդի մեջ: Մարդիկ և կենդանիները վարակվում են վերը հիշված յեղանակով խմելու ջրից կամ կանաչեղենից:

2. Լյարդի նշտարիկ. այս ճիճուկն նույնպես լյարդի մեջ է ապրում. ճիճվի յերկարությունը հավասար է մեկ մատի լայնության կիսին:

Լյարդի նշտարիկով վարակման յեղանակը նույնն է, ինչ վոր լյարդի ծծողինը:

Ի՞նչ վնասներ են տալիս ֆիմուները.

Հիվանդն ունենում է դեղնություն, սակավարյունություն, փորացավ, լուծ, ջուր է համարվում հիվանդի փորի մեջ. և այս բոլորի հետևանքը՝ մարդ թուլլանում է և շատ շուտ արկարանում ուրիշ հիվանդություններով:

Վոչխարների «քափանակ» կոչվող և Հաստատանում հայտնի հիվանդությունը առաջ է դալիս մատնանշած ծծող ճիճուկներից:

ԿՈՒՎ, ՃԻՃՈՒՆԵՐԻ ԴԵՄ

Վերն ասածներից յերեւում է, թե ինչպիսի վնաս են հասցնում մարդուն ճիճուկները, թե ինչպես են նրանք քայքայում մարդու առողջությունը: Դրա համար ել ամեն մարդ պարտավոր է իր և իրեն շրջապատողների առողջ-

ջուլթյան տեսակետից աշխատել չվարակվել նրանցով: Վորովհետև, ինչպես վերը տեսանք, վորդերը մարդու մարմնի մեջ չեն բազմանում, այլ այնտեղ միայն ձուլ են դնում, վորոնք հետո դուրս են գալիս, ուրեմն մարդը կարող է վարակվել միմիայն արտաքին աշխարհից: Գիտենալով ճիճուների կյանքը, նրանց բազմանալու ձևերը և մարդկանց վարակվելու յեղանակը, հեշտուլթյամբ կարող ենք հասկանալ թե ինչ միջոցներ պետք է գործադրել ճիճուներով չվարակվելու համար:

Ճիճուների դեմ պայքարը պետք է տանել յերկու ուղով՝ բուժման և կանխարգելման:

1. ԲՈՒԺՈՒՄ

Ճիճուներով հիվանդները պետք է անպայման բժշկվեն, վոր առողջանան և աշխատանքից չզրկվեն. վերը գրածից լավ հայտնի յե, թե ինչ վնասներ են տալիս մարդուն, ինչ հիվանդագին նշաններ են յերևում մարդու վրա, հայտնի յե և այն, վոր ճիճուները հաճախ մահավան պատճառ են դառնում, ապա ուրեմն հիվանդը պետք է անպայման բժշկվի, վոր հետքերի կորցրած առողջությունը և փրկվի մահից:

Բացի այդ չպետք է մոռանալ, վոր հի-
վանդը պատճառ է դառնում և ուրիշների վա-
րակման. ուրեմն հիվանդը պետք է բժշկվի և
ներա համար, վոր ուրիշների վարակման պատ-
ճառ չը դառնա. յուրաքանչյուր հիվանդ պետք
է գիտակցություն ունենա և բժշկվի վոչ միայն
իր առողջանալու համար, այլ և ուրիշներին
չվարակելու համար:

Իսկ ինչ վերաբերում է բժշկվելու միջոց-
ներին, պետք է ասել, վոր կան ճիճվահալած
հատուկ դեղեր և յուրաքանչյուր ճիճվին համա-
պատասխան, ուստի ամեն մի հիվանդ առանց
հետաձգելու պետք է դիմի բժշկին, բացատրի՝
ինչ տեսակ ճիճու ունի ինքը. յեթե ճիճվի տե-
սակը հայտնի չէ, պետք է կղկղանքը տա քննու-
թյան, վորից հետո կարգվի ճիճվի տեսակը.
այս նրա համար է, վոր բժիշկը կարողանա տալ
ճիճվին հալածող, նրան սպանող դեղը. իսկ
ստացած դեղը հիվանդը պետք է ընդունի և
պետք է անպատճառ ընդունի այնպես, ինչպես
կ'ասի բժիշկը:

2. ԿԱՆԽԱՐՔԵԼՈՒՄ

Կանխարգելման միջոցները յերկու տեսակ
են. առաջինը՝ հասարակական միջոցներ,
այսինքն՝ այնպիսի միջոցներ, վորոնք պետք է
դործադրեն պետությունը և հասարակություն-

նը հանձինս առանձին կոմիտայի ատենների, գործ-
կոմիտայի, քաղաքային և գյուղական խոր-
հուրդների: Յերկրորդը անհատական միջոց-
ներ, վորոնք պետք է գործադրի մեզանից ամեն
մեկը, վոր ինքը չվարակվի և ուրիշներին ել
չվարակի:

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐ

1. Հասարակական միջոցներից առաջին
տեղը բռնում է գյուղի և քաղաքի ազգաբնա-
կույթյանը խմելու մաքուր ջուր մատակարարե-
լը և այն ել այնպիսի քանակույթյամբ, վոր նա
վոչ միայն բավական լինի խմելու, այլ և առ-
հասարակ ամեն տեսակի տնային գործածու-
թյան համար, այսինքն լվացվելու, ամանները
լվանալու, լվացք անելու և այլն: Դրա համար
քաղաքներում պետք է ջրմուղներ շինել, իսկ
գյուղերում պետք է աշխատել, վոր գյուղա-
ցիների գործածական ջուրը՝ աղբյուրները,
առուները և ջրհորները մաքուր պահվեն, չը-
կեղտոտվեն, մանավանդ մարդկանց և կենդա-
նիների կեղտոտություններ չնկեն նրանց մեջ:

2. Պետք է ուշադրություն դարձնել
արտաքնոցների կանոնավորության և մաքրու-
թյան վրա: Քաղաքներում անպատճառ պետք է
անցկացնել կոյուղի: Մեծ նշանակություն ու-

նեն փողոցների մաքրութեան համար մանա-
վանդ հասարակական արտաքնոցները: Այդ ար-
տաքնոցները պետք է շատ մաքուր պահել, վոր
ներանք վարակման կենտրոններ չդառնան:
Պյուլերում պետք է դյուլխորհուրդները վո-
րոշում հանեն, վոր յուրաքանչյուր տուն ունե-
նա յուր արտաքնոցը, վոր ներանք բաց չլինեն,
հորերը խոր լինեն և հաճախ մաքրվեն կամ
յենթարկվեն ախտահանման:

3. Սպանդանոցներում պետք է խիստ հրա-
կողութեան հիմնել, վոր վարակված միւր
չվաճառվի, այլ վռնչացվի, և մարդ-
կանց ու կենդանիների համար վորպէս սնունդ
չգործածվի, մանավանդ շներին չտրվի, վորոնք
հանդիսանում են եխնոկոկի աղբյուր մարդ-
կանց և ուրիշ կենդանիների վարակման հա-
մար:

4. Պետք է խիստ առողջապահական հսկո-
ղութեան ունենալ բնակարանների վրա և աղ-
պարնակութեանից պահանջել՝ մաքուր և կանո-
նավոր պահել բնակարանները, բակերը և ար-
տաքնոցները:

5. Յերբ կենդանիների վարակումը լայն
չափեր է բնդունում պետք է փոխել արուտա-
տեղը, իսկ եխնոկոկի տրած վերու դեպքում
վռնչացնել նաև հովիտների շներին:

6. Անհրաժեշտ է մասնակից անել կոմյունիստիությանը և աշակերտությանը առողջապահական աշխատանքներին, կազմակերպելով հատուկ առողջապահական բժիշկներ, վիրոնք ազգաբնակչությանը կբացատրեն մաքրության կուլտուրական առողջապահական նշանակությունը և կհետևեն հասարակական առողջապահությանը, թե քաղաքներում և թե գյուղերում:

ԱՆՀԱՏԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐ

1. Չկեղտոտել (կղկղանքով) ամեն տեղ:
2. Արտաքնոցներում մաքրություն պահպանել և դործածել թուղթ: Չքորել հետույքի անցքը, յեղունգները կարճ պահել և չկծոտել. կեղտոտ ձեռքով ուրիշին ձեռք չտալ:
3. Հում, լավ չտապակված կամ լավ չեփած միս (տավարի, վոչխարի, ձկան, խոզի և այլն) չգործածել:
4. Առվի հում ջուր չխմել, մինչև անգամ չլվացվել նրանով և ամաններ չլվանալ: Միայն աղբյուրի ջուրը կարելի յե հում խմել, հսկել, վոր աղբյուրի ջուրը չկեղտոտվի, ջրամանը մաքուր պահել և ծածկած:
5. Չուտել այնպիսի բանջարեղեն և պղ-

տուղներ, վորոնք լավ չեն լվացած մաքուր
ջրով:

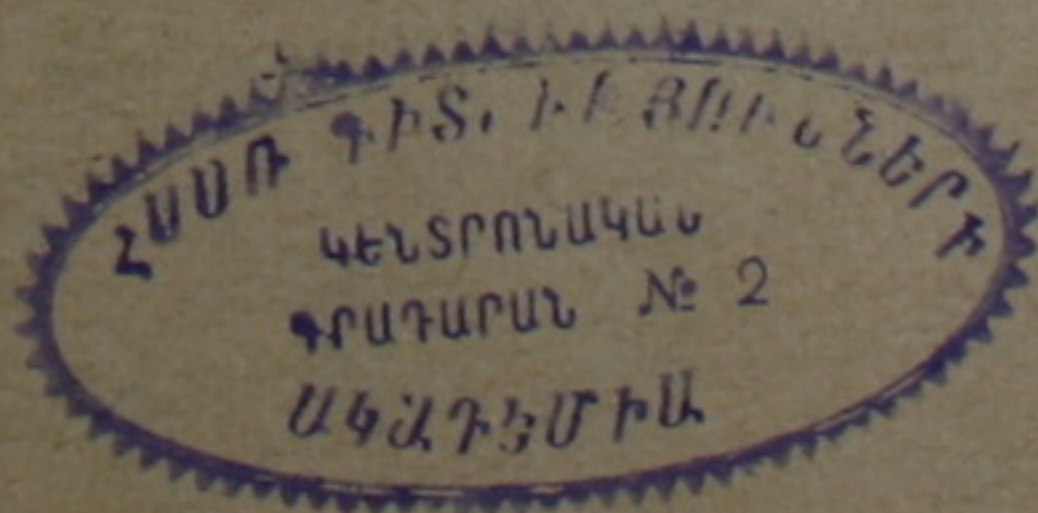
6. Ձգույշ լինել տնային կենդանիներից,
չներից ու կատուներից, չհամբուրել նրանց;
մանավանդ դունչը. նրանց ձեռք տալուց հետո
լվացվել:

7. Պահպանել բնակարանի, մարմնի, սպի-
տակեղենի և հագուստի մաքրությունը, վոր
միջատներ, լվեր ու ճանճեր չլինեն:

8. Ընդհանուր անկողնում չքնել և միև-
նույն ամանից մի քանի հոգով չուտել:

9. Ձեռքերը շուտ շուտ լվանալ, մանա-
վանդ ուտելուց առաջ, չխնայելով ջուր և սա-
պուն:

Ուրեմն ընթերցող հիշի՛ր, զգուշացիր ճի-
ճուներով վարակվելուց, իսկ յեթե ունես այդ-
պիսին՝ բժշկվիր, վոր ազատվես առողջու-
թյանդ համար վնասակար մակարոյծներից և
ուրիշների վարակման պատճառ չդառնաս:

Հ. Խ. Ս. Հ. ԱՌԺՈՂԿԱՄԱՏԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Բժեկագիտական բառարան	
բժ. Արժույնու	գ. 3ռ.
Բժեկական հանդես № 1.	» 1ռ.
Հայաստանի տրոպիկական	
իմաստաբանական աշխատությունները	» 1ռ. 50կ.

ՀԱՆՐԱՄԱՏՁԵԼԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

1. Պոռնիկ Դարոյի դասը (սպառված)	
2. Սիմբիլիս	»
3. Մալարիա	»
4. Առողջապահական հուշատետր	5կ.
5. Մաշիկ մի բանի տարածված հիվանդությունները նկարներով	10 »
6. Նվեր գեղջկուհուն	10 »
7. Պալարախոս	10 »
8. Ճիւղներ	10 »

Շուտով կհանձնվի տպագրության
«Տրախոմա» գրքույկը

Հուլյա ե տեսել ե վաճառվում ե

— Ձ Ե Ռ Ն Ա Ր Կ —

ՍԱՆԻՏԱՐԱԿԱՆ ՀՈՒՍԱՎՈՐՈՒԹՅԱՆ » 1ռ. 30 »

Ցանկացողները պետք է դիմեն Առժողովոմատի

Սանիտ-Հուսավորության չենթաբաժնին

Ոտար քաղաքներից պետք է դիմեն հետևյալ

հասցեով

Эривань (Армения)

Народному Комисариату

Спандарян № 27

ԳԱԱ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

FL0040300

[094]

A $\frac{I}{4607}$

9162 10 409.